

Posudek oponenta na práci Kláry Anny Polákové „Pôsobenie Saleziánov medzi Rómami na Poštárke“

Oponent: Mgr. Jan Ort, Seminář romistiky KSES FF UK

Bakalářská práce si klade za cíl shrnout reflexi saleziánské misie ze strany romských „animátorů“ (tj. těch, kteří provádějí „animaci“ mezi dětmi a mládeží a plně tedy participují na lokální saleziánské pastoraci, zároveň ale byli od dětství těmi, na které byla pastorec cílena). Jádrem práce tvoří analýza rozhovorů s romskými, ale v menší míře i neromskými animátory, ve kterých kromě jiného autorka blíže sledovala témata pastoračního diskursu a přemostujícího sociálního kapitálu. Obě témata, ale i celkové zaměření rozhovorů vychází z publikace *Boh medzi bariérami* (Podolinská, Hrustič 2010), která se zaměřuje na možnou souvislost mezi pastorcí Romů a jejich sociální inkluzí, a tvoří stěžejní komparativní a v podstatě i teoretický rámec celé bakalářské práce.

Na celé práci lze jednoznačně kladně hodnotit autorčinu odvahu a odhodlání provést výzkum v době probíhající pandemie onemocnění Covid-19. Terénní výzkum je založen alespoň zčásti na improvizaci i v běžných podmínkách, o to více to ale platí v uvedeném kontextu pandemie. Pro takový výzkum se studentka v podstatě nemohla opřít o zkušenosti jiných výzkumníků a musela se spolehnout na vlastní situační úsudek. Z tohoto pohledu nelze práci vyčíst omezený rozsah výzkumu (na Poštárce strávila celkem 3 dny), lze naopak vyzdvihnout jeho vhodné nastavení. Jako další pozitivum práce lze vyzdvihnout vlastní výběr tématu, ke kterému má autorka osobně blízko, jakkoliv to s sebou může nést některá úskalí v podobě konfliktu rolí (viz jedna z otázek k obhajobě). Studentka tedy základně prokázala schopnost provést vlastní výzkum a konzultovat jej s odbornou literaturou. Z tohoto hlediska, i z hlediska celkového rozsahu, splňuje text kritéria bakalářské práce.

Bohužel ovšem musím konstatovat, že nad uvedenými klady z mého pohledu převažuje celá řada problematických momentů v kvalitě zpracování zde práce. Zmíním zde ty, které jsou z mého pohledu nejpodstatnější.

Především je na celé práci patrné, že si ji po sobě autorka pořádně nepřečetla. Nemám tolik na mysli pravopisné chyby a stylistické nedokonalosti, jako především nejednotnost a překlepy v případě citací, navíc s převažujícím špatným zápisem „(Jméno autora rok:číslo strany)“, dále pak překlepy při užívání mezer a závorek, povětšinou chybné užívání uvozovek a absence jednotné úpravy v poznámkách pod čarou (jejich špatné značení v textu, užití různých fontů, často absence tečky za větou v poznámce pod čarou atp.). Vzhledem k tomu, že se nejedná o ojedinělé překlepy, ale o velmi často se opakující chyby, považuji uvedené nedostatky za podstatné negativum celé práce. Z hlediska formální úpravy textu mi rovněž nebylo jasné, proč je jedna respondentka u citací výpovědí označována iniciálou (přičemž ovšem známe její jméno), zatímco u ostatních respondentů je užíváno celé křestní jméno.

Bakalářské práci by rozhodně prospělo jasnější zadefinování jejího cíle. V abstraktu studentka píše, že se práce „zaobere reflexií romských animátorů ze saleziánského střediska na Poštárce v Bardejove, na ich život v saleziánskom stredisku, čo im dalo detstvo a animátorstvo v stredisku do života, v čom vidia úspech misie, v čom ja podľa nich misia neúspešná.“ Takové vymezení je spíše výčtem témat než konkrétní otázkou, ze které by mělo být více patrné, co chce autorka při sledování těchto témat zjistit. V samotném textu práce pak autorka vymezuje dvě stěžejní témata, a to konkrétně sledování „pastoračního diskursu“ a možnosti nabytí „přemostujícího sociálního kapitálu“ skrze participaci na činnosti lokálního saleziánského střediska. Obě tato témata jsou ovšem poněkud nedotažená, a především v případě pastoračního diskursu není jasné, co chce autorka na tématu sledovat, respektive co vůbec pastoračním diskursem chápe. Jakási nezacílenost samotného výzkumu je patrná i

z přiložených otázek k rozhovorům, které pokrývají celou řadu poměrně různorodých témat (od spíše sociologických k vyloženě religiózním, viz otázka po „blízkosti k Bohu“).

Vzhledem k zahrnutí publikace *Boh medzi bariérami*, ke kterému se autorka od začátku práce vztahuje, by se nabízelo, že autorka nějakým způsobem prohloubí / prověří / rozšíří závěry, které o činnosti saleziánů v této publikaci zazněly (což by také mohl být relevantní cíl práce – užitím odlišné metodologie prověřit závěry z výzkumu ze stejné lokality). To se však děje jen velmi částečně a autorka si tak nakonec z publikace spíše půjčuje určité koncepty, aniž by s nimi kritičtěji zacházela (přemostující sociální kapitál, pastorační diskurs, sociální inkluze). Existující kritiku publikace *Boh medzi bariérami* sice zmiňuje, ve vlastní analýze rozhovorů ji ovšem užívá spíše okrajově.

Za celkově nešťastnou považuji práci s rozhovory, ale i s používanou literaturou. Při citacích rozhovorů s animátory, ale i shrnutí tezí citovaných autorů sklouzává autorka k často objektivizujícímu jazyku. Dochází tedy k posunu od tvrzení, že „Autor XY vyznamenal, že Romové v lokalitě XY jednali v průběhu výzkumu tímto způsobem“ k tvrzení, že „Romové jednají tak a tak“. Z tohoto důvodu je často těžké rozlišit co tvrdí autorka práce, a co tvrdí jednotliví autoři/animátoři. Zmiňuji to především proto, že v mnoha případech se jedná z romistického hlediska o více než problematrická tvrzení, která by si zasloužila další komentář. Uvedu jeden z příkladů:

„Po začatí praktizovania viery rodičov detí, nastala zmena klímy v rodine aj v osade, čo znamenalo úrodnú pôdu pre katechéziu.“ (s. 21)

Zde se pravděpodobně jedná o shrnutí tvrzení Bešenyeiho, což ovšem z kontextu není zcela zřejmé, stejně jako autorka dále nekomentuje, co znamená „zmena klímy v rodine aj v osade“, což je formulace, která v kontextu práce implikuje původní „klíma“ přirozeně nezdravé.

Při práci se samotnými rozhovory je taková praxe snad ještě problematičtější. Autorka práce pravidelně činí posun od toho, co respondenti vypovídají / deklarují k jakési objektivní skutečnosti. To je zarážející i s ohledem na v úvodu práce zmiňovanou recenzi Lužného na publikaci *Boh medzi bariérami*, ve které autor v podstatě vyzývá k citlivému a kritickému čtení svého druhu konverzních narativů. Uvedu rovněž jeden z mnoha příkladů problematrického tvrzení:

„Animátorstvo rómskych animátorov naučilo pozerat' sa na život inak, cítiť zodpovednosť nielen za svoj život, ale aj za iných.“ (s. 35)

Ne zcela dotažená je i práce s rozhovory s neromskými animátory. Autorka sice dílčím způsobem poukazuje na přetrvávající paternalistický diskurs ve výpovědích neromských animátorů ve vztahu k animátorům romským (respektive k Romům obecně), na mnoha místech ale jejich výpovědi ponechává bez kritičtějšího komentáře. To je patrné například při snaze o objektivní rekonstrukci zhoršení vztahů mezi saleziány a romskými animátory (s. 46).

Ponechávání problematrických výpovědí bez dalšího komentáře je nešťastné i proto, že se jinak velmi málo dozvídáme o socio-ekonomické charakteristice sledované lokality. Dozvídáme se o ní tedy spíše nepřímo skrze výpovědi animátorů a reflexi díla saleziána Bešenyeiho, což ovšem vede spíše ke stereotypnímu obrazu „osady“ jako socio-ekonomicky marginalizovaného a sociálně patologického prostředí, bez zvážení svébytných kulturních hodnot. Bohužel do takového obrazu v celé práci spadá i prostředí romské rodiny. V samotném závěru práce se tak bez bližšího komentáře dozvídáme, že „[a]ktivita v stredisku im [romským animátorům] dali možnosť zmysluplne [co to znamená?] trávit voľný čas, nebyť len „doma“ alebo „na osade“ [...] prekročiť hranice osady a spoznať okolitý svet.“ (s. 52). Přes občasné poznámky o paternalistickém diskursu není zcela zřejmé, jak se autorka k takovému pojetí sociální inkluze a misijní činnosti staví.

Absence větší reflexe takového stereotypního diskursu o Romech, který často ve svých výpovědích přejímají i romští animátoři samotní (což by se dalo vysvětlit i skrze argument Lužného, který autorka sama cituje), mě vede k poslední zásadnější připomínce. Vzhledem k tomu, že se jedná o romistickou bakalářskou práci, chybí mi celkově kritičtější romistický vhléd. Pokusím se vysvětlit co tím mám na mysli. Autorka sice v úvodu jmenuje některé výzkumy o náboženských konverzích Romů na Slovensku, v té části práce, která reflektovala vlastní výzkum ovšem aspekt specificky romské zkušenosti, případně svébytného hodnotového systému Romů (romské kultury / religiozity) absentuje. Po většinu práce není zcela zřejmé, proč je důležité, že dotazovaní animátoři jsou Romové a jaký má jejich etnicita v tomto kontextu význam. Nutno doplnit, že téma „romství“ se v práci nakonec objevilo a tyto pasáže také osobně pokládám za nejzajímavější, které mají silný potenciál pro detailnější rozpracování. Jedná se o ta místa, na kterých autorka dílčím způsobem odhaluje paternalistický diskurs o Romech u Bešenyeiho, ale i neromských animátorů a nerovnou pozici romských animátorů v činnosti celého saleziánského střediska. V případě přemostujícího sociálního kapitálu pak upozorňuje, že předsudky vůči Romům přetrvávají i přes intenzivnější inter-etnické vazby. Těmto tématům se ovšem dostává spíše velmi okrajové pozornosti. Nabízelo by se přitom vyjádřit se soustředěněji například k otázce do jaké míry celý sledovaný pastorační diskurz vychází (pokud ano) ze stereotypních a paternalistických představ o Romech / romské rodině / romské osadě. K „romistickému“ vyznění celé práce nepomáhá ani skutečnost, že autorka prováděla rozhovory s romskými animátory ve slovenštině, a nikoliv v romštině. Nedomnívám se, že by rozhovory v romštině měly být podmínkou výzkumu k romistické bakalářské práci, navíc autorka sama tento nedostatek reflektuje, k celkovému pozitivnějšímu hodnocení práce ale tato skutečnost nepřidává.

Vzhledem k výrazným formálním nedostatkům práce i k nedostatkům v celkové kvalitě jejího zpracování **navrhuji, aby práce nebyla obhájena**. Pokud by ovšem došlo ke zdařilé obhajobě, navrhuji její hodnocení stupněm „dobrá“. Na základě uvedených nedostatků pokládám k obhajobě následující otázky:

- Jak by autorka vymezila hlavní cíl / otázku celé práce? Co považuje za stěžejní zjištění vlastního výzkumu / stěžejní závěr celé bakalářské práce?
- Jaká (pokud nějaká) úskalí spatřuje autorka v propojení misijní/pastorační činnosti s konceptem sociální inkluze Romů z marginalizovaných komunit, a to i s ohledem na zmíněnou širší diskusi (nejen) okolo závěrečné zprávy projektu SIRONA? Lze případnou kritiku aplikovat při čtení rozhovorů s (ne)romskými animátory, respektive při sledování celkové situace na Poštárce?
- Dokázala by autorka více charakterizovat socio-ekonomickou situaci na Poštárce (nad rámec stereotypního obrazu o „osadě“), a to jednak rozvrstvení mezi obyvateli Poštárky, ale i ve vztahu situaci k samotnému městu Bardejov? Rozumím, že není možné na základě omezeného výzkumu generalizovat, ale můžeme se podívat třeba na konkrétní socio-ekonomický status rodin, ze kterých pochází romští animátoři.
- Jak by sama autorka definovala pastorační diskurs? Nemám teď na mysli dělení (inkluzivní vs. exkluzivní), o kterém se autorka zmiňuje, ale spíše jeho samotnou podstatu, v čem spočívá. Kdo je jeho hlavním nositelem?
- V čem spatřuje autorka hlavní význam sociálního kapitálu nabytého u romských animátorů skrze působení saleziánů na Poštárce?
- Mohla by autorka reflektovat jakým způsobem se v průběhu výzkumu i při psaní práce vypořádávala s potenciálně konfliktními rolami aktivní participantky na činnosti saleziánského střediska na straně jedné a výzkumnice na straně druhé?

V Rovensku dne 29. 8. 2021